

Bokanmeldelser

Nanna Løkka, Anne-Sofie Hjemdahl og Bård Kleppe 2021. *Frivillig kulturvern. Et kulturvern innenfra*. Fagbokforlaget, Bergen. 283 s.

Anmeldt av Aud Mikkelsen Tretvik

Boka *Frivillig kulturvern* er komme til etter eit prosjekt finansiert av Kulturrådet. Forfattarane er alle tilsette ved Telemarksforskning. Det har mangla grunnleggjande kunnskap om den frivillige delen av kulturvernet. Ein har visst lite om bakgrunn til dei frivillige, om deira motivasjon og engasjement. Ein har også visst lite om dei frivilliges sjølvforståing, oppfatninga det offisielle og det akademiske miljøet har av dei frivillige, og om forholdet mellom det frivillige og dei andre aktørane i kulturvernet. *Frivillig* er i denne samanhengen definert om ulønna arbeid som har samfunnsnytte. Spørsmål om kven dei frivillige er, korleis dei forstår seg sjølve og blir forstått av andre og korleis skil det frivillige kulturvernet seg frå det offentlige, er noko dette prosjektet har sett seg føre å svare på.

Boka er organisert i fire delar, to teoretiske og to empiriske. Den innleiande, teoretiske delen, «Frivillig kulturvern», presenterer tematikken og dei perspektiva som er lagt til grunn i prosjektet, og gjer så greie for korleis frivillig kulturvern er blitt handsama på ulike fagfelt/i ulike forskingstradisjonar. Boka er meint å vere ei meir samanfattande framstilling enn det som pregar den gjennomgåtte forskingslitteraturen.

For dei empiriske delane, del 2 og 3, er ulik metodisk tilnærming nytta. Forfattarane framstiller det som at eit innanfrå-perspektiv er nytta i begge delane; dette kjem eg tilbake til. I del 2, «Organisasjonene og blindsonene», blir det gjort ei undersøking frå organisasjonane sin ståstad. Her har dei tatt utgangspunkt i dei kulturvernorganisasjonane som er tilslutta Norges kulturvernforbund. I del 3, «En oppdagelsesreise i lokalt kulturvern», har forfattarane gjort ei kartlegging av to kommunar i Telemark fylke. Her har dei med andre ord vald den regionen som ligg nærmast geografisk sett. Det kan det vere gode grunnar for. Den fjerde delen, «Grenseløs frivillighet», er analyse og diskusjon av frivillighet i kulturvernet der ein sentral karakteristikk synes å vere at feltet er vanskelig å avgrense. Eit viktig funn er altså at det kan vere vanskelig å skilje mellom når aktørar på kulturvernfeltet er frivillige og når dei ikkje er det, noko som ifølgje forfattarane, skil dette feltet frå andre felt med frivillig innsats.

Med denne boka er frivillig kulturvern i Noreg kartlagt. Det er viktig her med ubestemt form – ein vil aldri kunne få innblikk i og forståing av alt og alle.

Kven er så denne fagboka retta mot? Styresmakter, politisk miljø og offentlig forvaltning på sentralt, regionalt og lokalt nivå synes å vere den mest openberre målgruppa. Her har vi fått systematisert data om frivillig kulturvern i Noreg på eit relevant teorigrunnlag og fått diskutert dei empiriske funna og kva dei kan tolkast som. Dette må kunne fungere som ein god basis for det offentlige inn imot frivillige på kulturvernfeltet.

Ei anna opplagt målgruppe er fagmiljø innafor kulturfag/historiske fag. Forutan politikk og forvaltning ser eg for meg dette som den mest aktuelle målgruppa. Ein representant for denne gruppa er underteikna, og eg har hatt stor glede av å lese boka. Boka kunne også ha vore kategorisert som lærebok, i alle fall delar av ho. Problemet som pensumbok er omfanget. Heile boka ville utgjere ein stor del av pensum på eit emne. Ein nedkorta versjon i artikkelformat ville ha vore å føretrekke.

Så har eg spurt meg om det frivillige kulturvernet sjølv med sine organisasjonar og aktørar er målgruppe for boka. Eg har ikkje sett det uttrykt som ambisjon nokon stad, men eg har spurt meg om i kva grad frivillige kan tenkast å kaste seg ut i lesing av boka. Eg trur nok at leiinga i dei organisasjonane som er omtala, gjerne vil lese boka, og sikkert også dei som har vore informantar for forskarane. Derimot er eg meir i tvil om den gjengse frivillige vil prioritere lesing av heile boka, men kanskje delar av ho. Eg kjem tilbake til dette.

Som det er gjort greie for, består boka av fire delar, og eg vil tru at enkelte delar vil vekke større interesse enn andre, avhengig av miljø. Den teoretiske gjennomgangen i del 1 er krevjande lesing utan basisinnføring i kritiske kulturarvstudium, og mange vil nok lett falle av lasset i forsøket. Derimot er det grunn til å tru at del 2 der dei landsomfattande kulturvernorganisasjonane er kartlagt, og del 3, med dei lokale nedslaga i ein avgrensa region, vil fange stor interesse i frivillige kretsar, både i dei sentrale ledda og ute blant ein del av fotfolket.

Det bringer meg over til ein kommentar om metodane som er brukt i dette prosjektet. Forfattarane har prøvd å kople

praksis til den teoretiske basisen ved dels å kartleggje dei landsomfattande kulturvernorganisasjonane, dels ved å gjere lokale nedslag i den regionen som er nærast arbeidsstaden sin, nemlig Bø i Telemark.

Kva er kartlagt når det gjeld det frivillige kulturvernet i praksis? I del 2 er det tatt utgangspunkt i sentralleddet til det organiserte, frivillige kulturvernet, i paraplyorganisasjonane, og desse er kartlagt på eit overordna nivå i tall: medlemskap, budsjett, fordeling sentralt/lokalt/regionalt, og også fordeling fylkesvis i driftskostnadar per innbyggjar. Denne kartlegginga gir ein verdifull oversikt, men har sin svakheit med tanke på frivilligheit. For dei som er intervjuar, representerer for det første sentralleddet, ikkje grasrota, og der nest er dei fleste informantane, om ikkje alle, tilsette i desse frivillige organisasjonane, og nettopp *ikkje* frivillige. Om dei kan uttale seg om frivillig kulturvern innanfrå, er det i beste fall indirekte og på ein refererande måte. Det blir sagt innleiingsvis (s. 31) at den enkeltes eigne tolkingar og refleksjonar over sjølvforståing, erfaringar og forteljingar skulle få komme fram. Dette gir ikkje så mykje mening når det er daglig leiar i sentralleddet som er intervjuobjekt.

Dette var del 2, mens del 3 har djupdykk i to–tre lokalområde i Telemark: Notodden/Heddal og Sauherad. Skildringane frå dei lokale miljøa i Telemark er grundige, nyanserte og reflekterte. Det er saktifelle på frivillig aktivitet, ikkje representative døme, men dei gir etter mi vurdering nettopp innblikk i kulturvern innanfrå, som har vore ein ambisjon for forfattarane å få fram. Dette materialet blir også nytta for vidare analyse og drøfting i del 4, noko som ytterligare aukar verdien av denne empirien, slik eg ser det.

Ei målsetting for denne forskargruppa har vore å opne opp det frivillige kulturvernet som forskningstema, og det skal dei ha all honnør for. Dette er ei oppgåve dei har tatt veldig grundig, og boka inneheld ei rekke oppslag for vidare forskning ved at delområde der det er behov for meir kunnskap, er identifisert. Eg har gjennom lesing av boka i alle fall registrert 15 oppslag til tema som det ville vere interessant å sjå vidare på. Nokre av temaa er knytt til kulturvernpolitikk på ulike nivå, andre til spørsmål om kulturvern og minoritetar. Begrepsbruk innafor ulike fagområde når det gjeld frivillig kulturvern, er enda eit tema. Av ein viss begrepsbruk kan ein til dømes utleie mulig profesjonskamp mellom frivillige og vitenskaplige miljø. Kva som er motivasjon og mål for frivillig innsats på kulturvernfeltet, kva diskurs dei frivillige inngår i og kva læringsarena og samfunnsrolle kulturvernorganisasjonane representerer, er også blant dei oppslaga til forskningstema som forfattarane kjem med. Dei sistnemnde spørsmåla framstår for meg som særleg sentrale for vidare forskning. Det trengs med andre ord framleis meir kunnskap om dei frivillige, deira bakgrunn og motivasjon, og med denne boka har ein eit godt utgangspunkt for vidare forskning.

Ida Huges Tidlund 2021. *Autonomous Åland. A hundred years of borderwork in the Baltic Sea.* Department of Ethnology, History of Religions and Gender Studies. Stockholm University. Stockholm 2021. 219 pp. Diss. Ill.

Anmeldt av Anders Gustavsson

Ida Huges Tidlund har presenterat en doktorsavhandling i etnologi vid Stockholms universitet och Centrum för maritima studier (CEMAS) i Stockholm. Temat avser gränsfrågor i anslutning till den autonoma ön Åland med drygt 30 000 invånare 2021 mitt emellan Finland och Sverige i Östersjön. Tillsammans finns det 6 700 öar varav 60 är bebodda. Nationernas förbund (NF) beslöt genom en autonomiakt 1921 att det svenskspråkiga landskapet Åland skulle vara självstyrande och demilitariserat men samtidigt stå under finländsk suveränitet. En så kallad garantilag bestämde att öbefolkningens språk, kultur och traditioner skulle skyddas. Åländsk mark skulle förbli brukad och ägd av ålänningar. Det finns en hembygdsrätt (right of domicile) som fungerar som ett regionalt medborgarskap. Denna rätt krävs för att vara politiskt aktiv, idka näring eller äga hus och mark. Både självstyrelsen och demilitariseringen är skyddade genom internationella traktat. Till den åländska autonomin hör bestämmelser om rätt över utbildning, industri, handel, trafik, postservice, hälso- och sjukvård, radio, TV, polisväsen, kultur och museer. Landskapsregeringen har den exekutiva makten, som regleras genom en åländsk lagsamling.

Åland har ingen skyldighet att undervisa på annat språk än svenska. Det är det enda officiella språket. Därför är Åland

ännu mer svenskspråkigt än Sverige där flera språk kan förekomma vid undervisning. År 2018 hade 87 % av ålänningarna svenska som modersmål. Ålands autonomi symboliseras bl.a. genom en åländsk flagga och egna frimärken. Till den finska statsmaktens inflytande över Åland hör utrikespolitik, gränskontroller, penningpolitik och civil- och kriminallag.

Avhandlingens mål är att undersöka hur gränser blir till genom juridiska regleringar, som kan förändras över tid, och hur de påverkar vardagen för de människor som berörs av dem. Det blir både makro- och mikroperspektiv. Tanken är att gränser och handlingar hänger ihop.

Teoretiskt sett är avhandlingen inspirerad av Jean-Paul Sartres fenomenologi, filosofen och fenomenologen Edward Casey och socialantropologen Sarah Greens syn på att gränser är legala och kulturella konstruktioner för att skapa klarhet för människor som berörs. En gräns är en punkt där något börjar och något annat upphör. Den är alltså immateriell. ”Här” åtskiljs från ”där”. Åland kan av ålänningarna uppfattas som ”här” till skillnad från Finland som utgör ”där”.

Författarens material består dels av femton egna intervjuer utförda 2017 och deltagarobservationer 2016–2019. Vid fältstudierna har författaren, som är bosatt i Stockholm, haft nytta av att kunna berätta om att hon har släkterelationer på Åland. Enligt hennes fälterfarenhet är det inte helt lätt att som utomstående nå en ingång bland ålänningar. Äldre arkivaliskt källmaterial har också använts i avhandlingen. Dit hör arkiverade levnadsintervjuer gjorda med äldre människor mellan 1952 och 2015, lagböcker, tidningsartiklar, kartor och skolböcker.

Deltagarobservationer har bland annat utförts på gränsskären Märket och på färjor

till och från Åland där tax free-handel förekommer. Den utgör en viktig del inom Ålands ekonomi. Tobak och alkohol men även svenskt snus, som är förbjudet i Finland, är viktiga försäljningsvaror. Där till kommer smuggling bl.a. av svenskt snus.

Medan det första kapitlet utgör en introduktion behandlar kapitel två de juridiska förutsättningarna genom att författaren studerar lagarna som reglerar autonomin. Den första självstyrelselagen kom 1921 och den andra 1952 där minoritetsskyddet förstärktes. Den tredje självstyrelselagen utfärdades 1993, och då stärktes skyddet av det svenska språket ännu mer.

Tredje och fjärde kapitlet tar fasta på frågan om maritima gränslinjer som är mer diffusa och svåra att upptäcka än landgränser. Det finns endast en landgräns på Åland, nämligen på ett mindre skär strax ovanför havsytan kallat Märket, där en del tillhör Åland/Finland och en annan del tillhör Sverige. Området Skiftet har delat Åland från Finland och Ålands hav har avskilt Åland från Sverige. Gränserna måste kontrolleras vart femtionde år inte minst med tanke på att landhöjningen är hög i Östersjön. Nya småöar har tillkommit. En karta i avhandlingen (s. 78) visar hur skären Märket har fått en starkt utökad strandlinje från 1810 till 1980.

Kapitel fem och sex tar upp hur ålänningarna förhåller sig till gränsen i sitt vardagsliv, så som i samband med säljakt, fiske och handel både med Finland och Sverige. För att synliggöra hur ålänningar förhåller sig i praktiken till sina gränser använder författaren begreppet hodologisk navigering med inspiration från Sartres fenomenologi. Det innebär att människor agerar för att uppnå ett visst mål. Medvetenheten om gränsen är framträdande eftersom ålänningarna så ofta måste

hantera den. Författaren skriver att gränsen poppar upp. Vid färder på vatten måste väder i form av vind, vågor och isförhållanden tas med i beräkningen. Långvarig personlig erfarenhet av att navigera i dessa gränsvatten spelar också roll.

Kapitel sju summerar hundra år av Ålands autonomi och hur den tagit sig uttryck i hanteringen av gränserna och de förändringar som förekommit.

Avhandlingen har en utförlig sammanfattning på svenska (s. 184–199), vilket inte brukar förekomma i svenska avhandlingar skrivna på engelska. Detta förstärker bilden av att Åland är mer svenskt än Sverige. Avhandlingen är grundligt genomförd både vad gäller material, teori-användning och analys. Den utgör ett viktigt bidrag till maritimetnologisk forskning. Det finns mycket diskussioner om lagstiftning och internationella överenskommelser, men också om ålänningarnas hantering i vardaglig praxis av de maritima gränserna.

Däremot saknar jag mer av jämförelser med undersökningar av andra gränsområden. Jag arbetade under 1990-talet inom ett forskningsprojekt med titeln Gränsens kulturmöten. Där tog forskarna fasta på gränsrelationer från sent 1800-tal och framåt under 1900-talet i de svenska landskapen Bohuslän och Dalsland och Östfold fylke på den norska sidan av gränsen. Huvudresultaten publicerades i antologin Gränsmöten, 1999, som inte nämns eller kommenteras i Tidlunds avhandling. Jämförelser med andra territoriella autonomier skulle också kunna ha gjorts i denna avhandling. Inte minst tänker jag på Färöarna och Grönland. De är öar som befinner sig under dansk överhöghet men som enbart nämns i förbifarten i avhandlingen. För Färöarnas del

har etnologen Jóan Pauli Joensen utfört flera undersökningar med ett historiskt perspektiv. En annan etnolog som jag saknar i referenserna är den tidigare professorn vid Åbo Akademi Nils Storå som har starka forskningsband till Åland och som bl. a. år 2003 gav ut boken Fiskets Åland och fiskarkulturen. Inte heller nämns Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi som grundades 1977. Det ger sedan 1978 ut tidskriften *Skärgård* och där har Nils Storå spelat en framträdande roll.

Simon Ekström, 2021. *Sjödränkt. Spektakulär materialitet från havet.* Forum Navale, nr. 71, Stockholm: Makadam. 271 sider

Anmeldt av Elisabeth S. Koren

Det svenske ordet *sjödränkt* betyr gjenomtrukket av sjøvann, og uttrykket brukes blant annet om gammelt trevirke som har ligget lenge under vann eller i en myr. Dette litt underlige ordet er tittelen på en bok av etnologen Simon Ekström, med undertittelen *Spektakulär materialitet från havet*. Tittelen er som jeg kommer tilbake til ikke helt velvalgt, da den peker i flere retninger enn det som er bokens virkelige tema, nemlig maritime museers utstilling av maritim død, og snarere kretser om døden mer enn om havet. Koblingen er der likevel, for i denne sammenhengen er det snakk om gjenstander fra maritime ulykker, som når de stilles ut bidrar til å gjøre døden nærværende i museumsrommet.

Boken består av åtte kapitler. I innledningskapittelet redegjøres for tema og innfallsvinkel. Her introduseres blant annet to

begreper som blir viktige i den kommende analysen: *döda föremål* (altså døde gjenstander) og *rum-för-död* (deathscapes). Ekström bruker uttrykket døde gjenstander om objekter som er knyttet til menneskelig død, slik som materielle rester etter en ulykke og klær og utstyr en person har hatt i dødsøyeblikket. Begrepet *rum-för-död* er oversatt fra engelske deathscapes og viser til steder der døden tar og gis plass. Utstillinger som tematiserer døden, blir slike rom-for-død.

Deretter følger seks analysekapitler (kap. 2–6), som hver tar for seg en maritim ulykke og hvordan den har vært framvist i museumssammenheng. Utstillingene som omtales har, med ett unntak, vært vist ved svenske museer mellom 2005 og 2019.

Kapittel to skiller seg fra de andre, ved å handle om formidling av død lengre tilbake i tid. Skipet *Per Brahe* forliste på Vättern i 1918, og alle om bord omkom. Etter at skipet ble hevet fire år senere, ble vraket sendt på turné og vist fram for inngangspenger, vel og merke til store protester. Hendelsen åpner for diskusjoner om hvorfor folk var interessert i og tiltrukket av å se et skipsvrak der 24 mennesker hadde mistet livet.

I neste kapittel flyttes blikket til Vasamuseets utstilling «Ansikte mot ansikte», om menneskene som var om bord i Vasaskipet da det forliste i 1628. Utstillingen inneholder skjeletter fra *Vasa*, og her åpnes tema som gravfred og hvilke vurderinger museet har gjort i forkant og underveis i utstillingsarbeidet.

Kapittel fire handler om forliset av ubåten HMS *Ulven* som ble minesprengt i 1943, og hvordan denne ulykken har blitt presentert på Marinemuseum og på Sjøhistoriska museet. Her diskuteres hvordan utstillingene har tematisert ubåtulykken både som et tap for forsvar og

nasjon og som menneskelige, personlige tragedier. Utstillingen «Titanic» som ble vist i Göteborg i 2019 er tema for kapittel fem. Her kretser diskusjonen rundt autentisitet og de utstilte gjenstandenes forbindelse til skipet *Titanic*.

Kapittel seks handler om Sjøhistoriska museets utstilling om *Estonia*-katastrofen. Katastrofen i Østersjøen i 1994 kostet 852 menneskeliv. Da museet drøyt ti år etter (det var et poeng at utstillingen ikke skulle sammenfalle med tiårsmarkeringen) skulle lage en utstilling om katastrofen ble museet del av et offentlig sorgarbeid.

Det neste kapittelet handler om flyet DC-3 som forsvant i 1952. Det ble skutt ned av Sovjetunionen, men det var en opplysning som svenske myndigheter ikke kunne offentliggjøre eller fortelle de etterlatte. I femti år lå flyvraket under vann før det ble funnet, hevet og fra 2010 utstilt ut på Flygvapenmuseet. I dette kapittelet analyseres utstillingen, og de etiske vurderingene rundt det å stille ut vraket som i femti år var graven til minst fire av de omkomne.

I kapittel 8 samles trådene i en diskusjon om museenes håndtering av døde objekter og rom-for-død. Ekström argumenterer for at museenes alvor og deres status som kunnskapsinstitusjoner gjør det mulig å stille ut materiale knyttet til død som andre steder kunne blitt oppfattet som sensasjonspreget og usmakelig. Han mener at døden er et tema som skaper interesse og fascinasjon og at museer derfor gjerne vil vise materiale fra sjøulykker. Samtidig er dette vanskelige og følsomme temaer, der museene risikerer å bli anklaget for å begå etiske overtramp. Frykten for dette gjør at museene trår svært varsomt. Han peker på at museene selv er klar over begge disse forholdene, både dødens attraksjon og dens følsomhet.

Boken tar i liten grad stilling til de dilemmaene som risses opp, selv om man som leser delvis kan lese mellom linjene hvilke utstillinger forfatteren synes er vellykket og ikke. Forfatterens mål er å forstå og analysere heller enn å vurdere. Ekström mener nok at museene må finne sin egen vei, men at hans analyser kan hjelpe dem (oss) med å reflektere over hva vi gjør. Og på dette nivået fungerer boken svært godt. Jeg er sikker på at den vil bli lest med stor interesse av kolleger i maritime museer.

Boken kretser altså rundt døden og hvordan maritime ulykker har blitt framstilt i noen utvalgte utstillinger, men dette tar en stund for leseren å forstå, siden boktittelen peker i andre retninger. Ordet død nevnes ikke i tittelen. For meg ga tittelen heller assosiasjoner til andre, mer spektakulære gjenstander og maritime funn, slik som gullskatter, mulige spor etter det mytiske Atlantis som sank i havet, steinalderfunn fra Doggerbank etc. Det er noe eventyrlig og særegent med gjenstander som har vært i havet. Det er en stor overgang fra land til sjø, fra luft til vann. Og objekter som har tatt denne reisen ikke bare en gang, men som også har kommet tilbake, får unektelig en egen attraksjonskraft. Det er som Orfeus, som var i underverdenen og kom tilbake. Kanskje alt materiale som har vært under vann til en viss grad er befengt med døden?

Jeg nevner disse assosiasjonene for å illustrere to poeng: For det første at tittelen på boken ikke er dekkende. For det andre at boken til tross for det åpner for en videre diskusjon om og tenkning rundt maritime objekter og deres særegne kvaliteter.

Boken har illustrasjoner, som bryter opp teksten og gir farge og tekstur til diskusjonen. Men noen av bildene er ganske små, og jeg hadde ønsket meg større (og

gjærne flere) bilder av de utstillingene som analyseres. Dessuten kunne bildene vært trukket mer inn i analysen, nå framstår noen av dem nærmest som digresjoner, interessante, visuelle sidespor eller «pynt» for å brette opp teksten (eksempel side 25 og 192). Boken hadde også vært tjent med et stikkordsregister.

Dette er likevel en klok og interessant bok. Det finnes lite litteratur som handler spesifikt om de *maritime* museenes praksiser og særegenhet, så her bidrar boken til å utvikle et kunnskapsfelt som flere har savnet. *Sjödränkt* handler imidlertid mer om museumspraksiser generelt enn det spesielle med maritime museer. Det gjør den mer relevant og interessant for flere.

Marianne Wiik og Ola Alsvik (red.), 2020. *Sted, fiksjon og historie. Hvordan former litteratur steder – og hvordan former steder litteratur?* Oslo, Nasjonalbiblioteket. 254 sider.

Anmeldt av Iver Tangen Stensrud.

Hvordan former litteratur steder, og hvordan former steder litteratur? Dette er et sentralt spørsmål i denne boken. Og som mange antologier av denne typen, finner den mange ulike svar på spørsmålet. Boken er en samling artikler basert på en konferanse arrangert av Lokalhistorisk institutt på Nasjonalbiblioteket i juni 2019. Boken handler som tittelen indikerer, om sted, fiksjon og historie. Ved siden av å sette søkelys på de mange sammenhengene mellom skjønnlitteratur og sted, belyser flere av bidragsyterne også ulike aspekter av forholdet mellom skjønnlitte-

ratur og historie. Bidragene kan deles i to grupper: Vi finner mer teoretiske og historiografisk orienterte bidrag om stedsforståelse, skjønnlitteratur og historie (Greve, Stugu og Slottemo), og vi finner mer konkrete diskusjoner av forholdet mellom skjønnlitteratur, sted og historie (Hundstad, Klok, Egeland, Hosar og Nilsson). Ola Alsvik har skrevet et innledningskapittel og Arnhild Skre en oppsummering.

Ola Alsviks innledningskapittel begynner med en kontrast mellom slik lokalhistorikere tradisjonelt har forstått et sted eller lokalsamfunn og litteraturens stedsforståelse, her representert ved 1890-årenes Kristiania i Knut Hamsuns *Sult*. Lokalhistorien har tradisjonelt forstått et sted som et geografisk avgrensa område med felles politiske og administrative institusjoner og hyppigere kontakt internt i området enn eksternt. Denne forståelsen er, mener Alsvik, for tørr, nøktern, distansert og objektiv til å gi en god tilnærming til skjønnlitterære steder. For å hjelpe henter Alsvik inn stedsforståelsen til kulturgeografer som John Agnew og Tim Cresswell. Her er et sted ikke bare et avgrenset område, men et sted blir bare et sted i kraft av den mening det gis. Alsviks innledningskapittel er en fin introduksjon til den kulturgeografiske forståelsen av sted. Den har imidlertid også et interessant poeng om lokalhistorien: Det «tørre» begrepet om lokalsamfunnet har i stor grad preget den *akademiske* lokalhistorien. Hvis vi ser på den mer *folkelige* lokalhistorien, den som manifesterer seg i historielagsbevegelsen, lokalhistoriske årbøker, gårds- og slektshistorier, bidrar den kanskje mer til å skape det John Agnew kaller «Sense of Place» enn den akademiske litteraturen. Denne litteraturen legger jo nettopp vekt på å formidle

kunnskap om de enhetene som mest grunnleggende har formet mange menneskers opplevelse av sanselig nærhet til et sted, ofte barndommens steder eller familiens og slektens steder.

Samtidig har også – som flere av bidragsyterne påpeker – den «tørre» historieskrivingen et nært forhold til skjønnlitteraturen. Hilde Gunn Slottemos bidrag er en refleksjon rundt den da kontroversielle bruken av det hun kalte «syntesetyper» i arbeidet med Skedsmos historie. Dette er litterære skikkelser, basert på kilde materiale. Et annet eksempel på dette forholdet diskuteres i Ola Svein Stugus bidrag om begrepet «Det store hamskiftet». Denne metaforen beskrev omveltningene samfunnet opplevde på slutten av 1800-tallet og stammer fra diktere med røtter i bygdesamfunn, som Arne Garborg. Det kom inn i faghistorien med Inge Krokanns artikkel *Det store hamskiftet i bondesamfunnet* fra 1942.

Anniken Greves bidrag er mer filosofisk orientert og diskuterer forholdet mellom selvforståelse og stedsforståelse. Hun bruker det konkrete stedet Baroniet Rosendal og Tove Janssons *Sommarboken* som utgangspunkt og argumenterer for at en for en stedsforståelse som i for stor grad knytter seg til den rollen stedet spiller i vår identitetskonstruksjon, kan føre til at vi lukker oss for sider ved et sted som ikke allerede inngår i denne konstruksjonen. I stedet vil Greve, inspirert av Thomas Transtrømers dikt, at vi ser stedet som «en halvåpen dør til et rom for alle». Hun argumenterer altså for en mer utadrettet holdning til stedet.

Kapitlene som knytter seg mer til konstruksjonen av konkrete steder har en like stor tematisk bredde som de mer teoretisk og historiografisk orienterte. I Dag Hundstads kapittel kan vi lese om hvordan

forfatterne Willhelm Krag og Gabriel Scott bidro til å definere Sørlandet som en region. Janke Klok tar for seg bybeskrivelser i Camilla Collett, Amalie Skram, Sigrid Undset, Cora Sandel og Ebba Haslunds litteratur. Hun argumenterer for at kunnskap om det hun kaller *det litterære feminapolis* både åpner opp og gir oss en mer helhetlig forståelse av fremveksten av den moderne byen og er et korreks til en mannsdominert diskurs om bylitteratur i litteraturhistorien.

Marianne Egeland tar for seg Bjørnstjerne Bjørnsons gård Aulestad i Gausdal. Gården, som ble åpnet for publikum etter en innsamlingsaksjon i 1922, og personmuseet mer generelt fremhever seg som et sted som gir en unik tilgang til dikteren. Men denne relasjonen, mener Egeland, er ikke naturgitt, men snarere ganske tilfeldig. Aulestad var heller ikke et sted Bjørnson oppholdt seg særlig mye eller hadde et spesielt nært forhold til. Likevel er stedet knyttet tett til Bjørnson gjennom en nærmest religiøs persondyrkelse. Hans P. Hosar undersøker patriarkatet i ulike lokalsamfunn og flere ulike tekster. Det overordnede målet er å finne ut om lokalt situert litteratur kan kaste andre lys over den historiske virkeligheten enn det konvensjonelle dokumentariske kildematerialet.

Det er vanskelig å se for seg at mange leser denne boken fra perm til perm. Snarere er det en tematisk løst sammenknyttet samling artikler som hver for seg absolutt har interessante perspektiver på sted, litteratur og historie. For å vende tilbake til hovedspørsmålet boken stiller: *hvordan former litteratur steder og steder litteratur?* Denne boka gir ikke et entydig svar på dette spørsmålet. Snarere viser mange av artiklene at det å utforske de fysiske stedene i litteraturen og historien kan bidra til mange fruktbare innsikter og perspektiver.

I sin oppsummering skriver Arnhild Skre om en rekke nylig publiserte bøker om det å gå. Selv om denne litteraturen kan være selvsentrert, vitner den om en ny interesse og et nytt behov for å kjenne på det fysiske rommet i en tid der stadig mer skjer i et slags digitalt ikke-rom. Noen vil sikkert finne noen av temaene og noen av artiklene i denne boka mer interessante enn andre, men sammen vitner artiklene i denne boka om en økt interesse for det fysiske rommet også innenfor historie- og litteraturforskningen.